

ปรัชญาประเพณีของพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย
Philosophy of Tradition of Buddhism that influenced Thai Society

ณัฐปรีญา วิจิตรฐะพันธุ์

Natpreeya Wichittaphan

สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

Department of Buddhism and Philosophy

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School Mahamakut Buddhist University

E-mail : wnatpree@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของศาสนาพุทธในประเทศไทย 2) เพื่อศึกษาความเป็นมาของประเพณีไทย 3) เพื่อศึกษาปรัชญาประเพณีของศาสนาพุทธที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ผลการศึกษา พบว่า 1) ศาสนาพุทธได้เข้าสู่สังคมไทยตั้งแต่อ่อน พ.ศ. 500 เข้าสู่ดินแดนที่เรียกในสมัยนั้นว่าสุวรรณภูมิ ได้แก่ พื้นที่แหลมอินโดจีนในปัจจุบัน ประเทศไทยตอนนั้นเป็นศูนย์กลางของดินแดนสุวรรณภูมิ แต่ขณะนั้นยังมิได้เป็นประเทศไทย พุทธศาสนาในยุคแรกเป็นแบบเถรวาทอย่างที่พระเจ้าอโศกมหาราชและชาวแคว้นมคธนับถือ โดยสันนิษฐานว่าแห่งแรกที่เข้ามาประดิษฐานคือตอนใต้ของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คือพื้นที่ในจังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี 2) ประเพณีไทย มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย 3) ปรัชญาประเพณีของศาสนาพุทธที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย สรุปได้ว่า คนไทยมีนิสัยเยือกเย็น โอบอ้อมอารี เมตตากรุณา เคารพ อ่อนน้อม ถ่อมตน กตัญญู กตเวทิต์ ขยัน อดทน สุภาพ และไม่เห็นแก่ตัว เป็นต้น เพราะอิทธิพลจากหลักคำสอนของพุทธศาสนา

คำสำคัญ : ปรัชญาประเพณี, พระพุทธศาสนา, อิทธิพล

ABSTRACT

This article aims to: 1) To study the history of Buddhism in Thailand. 2) To study the history of Thai tradition. 3) To study the Buddhist philosophy that influenced Thai society. The study found that: 1) Buddhism appeared in Thai society since 500 B.E. in the land was called Suvarnabhumi that known well as Indochina Peninsula in this day. The area of Thailand was the center of Suvarnabhumi at that time. Early Buddhism was a Theravada Buddhism which Ashoka the Great and the Mahayana people respected. 2) Thai traditions are related to the life of Thai people since their entire life. 3) Buddhist traditions influenced Thai society, therefore, general Thai people was calm, benevolent, benevolent, kind, humble, grateful, industrious, patient, polite and unselfish, all those influenced by the tenets of Buddhism.

Keywords: Philosophy of Tradition, Buddhism, influenced

1. บทนำ

สังคมไทยยอมรับและเชื่อถือพระพุทธศาสนาเป็นอุดมคติ ประเพณีต่าง ๆ ของไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นเรื่องเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมที่ประชาชนนับถือ จึงปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่และขนบธรรมเนียมที่ประพฤติปฏิบัติเป็นไปตามความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนาของคนในสังคมไทย ซึ่งเป็นสิ่งมีคุณค่าต่อจิตใจ เมื่อได้ปฏิบัติแล้วเกิดความสุขกายสบายใจ หากมองย้อนกลับไปในอดีต เราได้รับอิทธิพลจากหลายอารยธรรม ได้ติดต่อสมาคมกับมอญและขอมซึ่งรับอิทธิพลอารยธรรมมาจากอินเดีย เรารับศาสนาพุทธมาจากอินเดีย เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแผ่ นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นต้นมานั้น กว่าจะประดิษฐานตั้งมั่นในสังคมไทยได้ ก็ผ่านกระบวนการควมรวมทางวัฒนธรรม เพราะการได้ปรับตัวอยู่ตลอดเวลาที่ผ่านมานี้ พระพุทธศาสนาในประเทศไทยจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวหลายอย่าง ซึ่งปัจจุบันเห็นเป็นเรื่องถูกต้องตามครรลอง เช่น วัตถุมงคล ไสยศาสตร์ ดังนั้นศาสนาพุทธจึงมีอิทธิพลต่อคนไทยอย่างมาก รูปแบบทางความเชื่อเหล่านี้ได้ฝังรากลงในประเพณีต่าง ๆ ของไทยอย่างชัดเจน

วิถีชีวิตของคนไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง เห็นได้จากกิจกรรมต่างๆ เช่น การบวช การแต่งงาน การทำบุญบ้าน งานศพ ตลอดจนถึงคติในการดำเนินชีวิตที่นำเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องและพิธีสงฆ์เข้ามาประกอบ (บันเทิง พาพิจิตร, 2549, หน้า 8)

2. ศาสนาพุทธในประเทศไทย

วศิน อินทสระ (2535, หน้า 111) กล่าวว่าพระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย ก่อน พ.ศ. 500 เข้าสู่ดินแดนที่เรียกในสมัยนั้นว่า สุวรรณภูมิ ได้แก่ พื้นที่แหลมอินโดจีนในปัจจุบัน ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางของดินแดนสุวรรณภูมิพอดี แต่ขณะนั้นยังมิได้เป็นประเทศไทย พุทธศาสนาในยุคแรกเป็นแบบเถรวาทอย่างที่ว่า พระเจ้าอโศกมหาราชและชาวแคว้นมคธนับถือ โดยสันนิษฐานว่าแห่งแรกที่เข้ามาประดิษฐาน คือ ตอนใต้ของกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา คือ พื้นที่ในจังหวัดนครปฐม สุพรรณบุรี กาญจนบุรี เนื่องจากการพบว่ามีหลักฐานทางโบราณคดีหลายอย่าง เช่น องค์พระปฐมเจดีย์ องค์เดิมเป็นรูปทรงโอคว่ำ เหมือนสถูปสาญจีเจดีย์ในประเทศอินเดีย ธรรมจักรทำด้วยศิลา มีรูปกวางหมอบและจารึกภาษาบาลี หรือ ภาษามคธว่า “เย ธมมา” พระประโทณเจดีย์ อยู่ทางตะวันออกของพระปฐมเจดีย์ มีความเก่าแก่ยุคเดียวกัน และวัดพระเมรุ อยู่ทางใต้ของพระปฐมเจดีย์ มีความเก่าแก่ยุคเดียวกัน

เมื่อประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 13 ชนเผ่าไทยได้เริ่มมีอำนาจขึ้นในแหลมอินโดจีน เข้มแข็งขึ้นเป็นลำดับ จนสามารถปกครองแหลมอินโดจีนโดยเด็ดขาดในพุทธศตวรรษที่ 18 คือ ในสมัยสุโขทัยเป็นใหญ่ (ภาษิต สุวรรณดี, 2556, หน้า 21) อาณาจักรแรกที่ปรากฏชื่อในตำนานของชาติไทย ได้แก่ อาณาจักรล้านนา ประมาณพุทธศักราช 1400 มีเมืองสำคัญ อยู่ 3 เมือง คือ เมืองหริภุญไชย เมืองเงินยาง และเมืองพะเยา พระพุทธศาสนาที่เข้ามาสู่อาณาจักรล้านนา มีทั้งมหายานอย่างจีน เถรวาทอย่างลังกา และเถรวาทอย่างรามัญผสมกลมกลืนในแต่ละสมัย และได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ล้านนาเป็นอย่างดี พระสงฆ์ตั้งหน้าศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกจนแตกฉาน มีความเชี่ยวชาญในภาษามคธ แต่งคัมภีร์เกี่ยวกับพุทธศาสนาไว้ไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยพระเจ้าติโลกราช ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นมหาราชของอาณาจักรล้านนา พระพุทธศาสนาเจริญยิ่งกว่าสมัยใด (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2540, หน้า 132)

อาณาจักรสุโขทัย ตั้งขึ้นเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 18 มีความก้าวหน้าทางอารยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางศาสนาและศิลปกรรม คนสุโขทัยมีความสนใจใฝ่ธรรมะอย่างแรงกล้า นับตั้งแต่พ่อขุนลงไปจนถึงชาวบ้าน ได้อาราธนาพระสงฆ์ถึงเมืองนครศรีธรรมราชให้มาเผยแผ่และสั่งสอนธรรมยังเมืองสุโขทัย สมัยนั้นถือว่าพระสงฆ์นครศรีธรรมราชเป็นผู้ที่รอบรู้ในพระไตรปิฎกอย่างยิ่ง พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ทรงให้สร้างพระแท่นมนังคศิลาอาสน์ ขึ้นกลางดงตาลเพื่อให้พระสงฆ์ ขึ้นนั่งแสดงธรรมเทศนาโปรดชาวสุโขทัย ล่วงถึงสมัย

พระยาสิทธิ การศึกษาและศาสนายังเจริญรุ่งเรืองมากขึ้น ทรงอาราธนาพระมหาสวามีสังฆราชจากลังกาซึ่งเป็น ศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาสมัยนั้น มาประทับที่วัดป่ามะม่วง พระองค์เสด็จออกผนวชและประทับ เพื่อศึกษาพระธรรมกับพระมหาสวามีสังฆราช นับเป็นพระเจ้าแผ่นดินพระองค์แรกที่เสด็จออกผนวช หลังทรง ลาสิกขาแล้ว ทรงจัดให้มีพิธีราชาภิเษกขนานพระนามใหม่ว่า “พระมหาธรรมราชา” เนื่องจากพระองค์ทรง รอบรู้พระไตรปิฎกเป็นอย่างดี ชาวสุโขทัยจึงเรียกพระนามเฉลิมพระเกียรติอีกพระนามหนึ่งว่า “พระเจ้าศรี ธรรมไตรปิฎก”

อาณาจักรศรีอยุธยา ได้วิวัฒนาการมาจากแคว้นอโยธยา ชื่อว่า “อโยธยาศรีรามเทพนคร” ซึ่งเป็น อิสระอยู่แล้วบริเวณฝั่งตะวันออกของกลุ่มน้ำเจ้าพระยา โดยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานี ต่อมาเกิดหิวาหระบาด จึงทรงย้ายเข้ามาตั้งเมืองใหม่ทางทิศ ตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณริมโสน เมื่อ พ.ศ. 1893 และขนานนามราชธานีใหม่ว่า “พระนครศรีอยุธยา” ขณะนั้นกรุงสุโขทัย ซึ่งเป็นราชธานีแถบลุ่มน้ำยมกำลังรุ่งเรือง ราชธานีทั้งสองได้มี สัมพันธมิตรเป็นอย่างดีทั้งด้านการค้า ตลอดจนการศึกษาของพระสงฆ์ชาวสุโขทัย ที่ได้ไปศึกษาจากพระสงฆ์ ชาวอยุธยา แม้ศาสนาจะเป็นอันหนึ่งเดียวกัน กระนั้นก็เกิดความขัดแย้ง เกิดสงคราม และการสงครามทำให้ สุโขทัยเสียแก่อยุธยาใน พ.ศ. 1912 กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี นานถึง 417 ปี มีพระมหากษัตริย์ปกครอง 33 พระองค์ ทุกพระองค์มีพระราชศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เป็นพุทธมามกะ บางพระองค์เคร่งครัด ในพระศาสนายิ่งนัก ลุถึงสมัยพระเจ้าบรมโกศ ได้ส่งพระสงฆ์สยามวงศ์ไปประดิษฐานในลังกาทวีป เป็นมูลเหตุ ให้เกิดลัทธิสยามวงศ์ในลังกาตั้งแต่นั้นมา

สมัยกรุงธนบุรี มีระยะเวลาเพียง 15 ปี พระเจ้ากรุงธนบุรี ได้กอบกู้เอกราชรวบรวมบ้านเมืองเป็น ปึกแผ่น เริ่มฟื้นฟู ทำนุบำรุงพุทธศาสนา ศิลปกรรม และเศรษฐกิจ ในคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 2 นั้น พม่าได้เผาทำลายบ้านเรือน วัดวาอาราม และพระราชวังจนหมดสิ้น คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาก็ถูกเผาและ สูญหายไป ที่เหลือก็ไม่สมบูรณ์ ด้วยเหตุนี้ พระเจ้ากรุงธนบุรี จึงทรงโปรดให้สืบเสาะแสวงหาต้นฉบับ วรรณกรรม และคัมภีร์ศาสนาที่เหลืออยู่ในแหล่งต่างๆ มาคัดลอกใหม่ ทรงบูรณปฏิสังขรณ์วัด และสร้างวัด หลายแห่ง และพระองค์เองทรงสนพระราชหฤทัยในการฝึกวิปัสสนากัมมัฏฐานยิ่งนัก

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้รับการสถาปนาเป็นนครหลวงแห่งราชอาณาจักรไทย เมื่อ ปี พ.ศ. 2325 องค์ ปฐมบรมกษัตริย์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ คือ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ด้วยเหตุที่มีฐานันดรศักดิ์ เป็นเจ้าพระยาจักรี จึงทรงเรียกราชวงศ์ที่สถาปนาขึ้นใหม่ว่า “ราชวงศ์จักรี” การพระศาสนาทรงสืบทอดพระ ราชประสงค์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี โปรดให้กระทำสังคายนาพระไตรปิฎก ณ วัดมหาธาตุ เรียกพระไตรปิฎกฉบับนี้ว่า “พระไตรปิฎกฉบับทองใหญ่” การสังคายนาครั้งนี้ถือเป็นครั้งที่ 9 ในพระพุทธศาสนา นอกจากการชำระพระไตรปิฎกแล้ว ยังทรงสมณปฏิบัติอย่างเอาจริงเอาจัง ทรงออก กฎหมายพระสงฆ์ หลายฉบับ โดยมีพระราชประสงค์ให้ประชาชนคนไทยทั้งบรรพชิตและฆราวาสได้สนใจ ศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าตั้งแต่พระพุทธศาสนาได้แผ่เข้ามาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน พุทธศาสนาได้แทรกซึม อยู่ในความคิด ความเชื่อและถือปฏิบัติเพื่อความเจริญแห่งตน สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี เป็นการ กระทำกิจกรรมที่ผู้คนในสังคมนำมาเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต

3. ประเพณีไทย

ประเพณี คือ ความประพฤติที่คนส่วนใหญ่ปฏิบัติสืบต่อกันมาจนเป็นแบบอย่างเดียวกัน เป็นระเบียบ แบบแผนที่เห็นว่าถูกต้อง หรือเป็นที่ยอมรับของคนส่วนใหญ่ มีการปฏิบัติที่สืบ ๆ มา ประเพณีเกี่ยวข้องกับเรา

ตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น ประเพณีส่งเสริมความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความสุขทางจิตใจ เป็นการสร้างบุญกุศลให้กับชีวิตในโอกาสต่าง ๆ

3.1 ประเพณีการเกิด

การเกิดเป็นเรื่องที่สังคมไทยให้ความสำคัญ ส่วนจะมีพิธีต้องมากน้อยเพียงไรก็แล้วแต่ความเชื่อของแต่ละคน หรือสังคมที่ตนอยู่ร่วมด้วย คนสมัยก่อนทำพิธีต่าง ๆ ก็เพื่อป้องกันอันตรายที่อาจจะเกิดในระหว่างตั้งครรภ์ เพื่อให้คลอดคล่องได้ง่าย แม้จะได้ไม่เป็นอันตรายถึงตาย เพื่อคุ้มครองปกป้องรักษาทารกที่คลอดให้ออกมาโดยปลอดภัยเนื่องจากในระยะนี้เด็กมีร่างกายบอบบางอ่อนแอ ความต้านทานโรคต่ำ

แต่เดิมมีความเชื่อว่าการทำพิธีเกิดจะช่วยป้องกันปัดเป่าผีร้ายที่จะมาทำอันตรายแก่ทารกและแม่ เพราะวิทยาการต่าง ๆ ในสมัยนั้นยังไม่เจริญ คนจึงไปเชื่อในสิ่งลึกลับ เช่น เชื่อว่าผีบันดาลให้เป็นเช่นนั้น ต่อมาเมื่อมนุษย์เจริญขึ้น พอจะเข้าใจถึงความเป็นไปต่าง ๆ ความเชื่อในเรื่องผีค่อย ๆ หดไป แต่ชนบางพวกบางกลุ่มก็ยังนิยมปฏิบัติ ที่ทำเช่นนั้นก็เพื่อความสบายใจหรือทำให้เพราะท้องถิ่นที่เขาอยู่เห็นว่าควรทำ ไม่ทำจะเดือดร้อนแก่คนส่วนใหญ่ เขาจึงทำตามเพื่อไม่ให้ผิดประเพณี และดูเป็นคนนอกรีตนอกรอยไป

พิธีการเกิดนี้จึงเป็นข้อห้ามและข้อควรปฏิบัติของ หญิงที่กำลังจะเป็นแม่คน เริ่มตั้งครรภ์ เจ็บท้อง พอหลังคลอด ต้องมีพิธีตัดสายสะดือ อาบน้ำ ผีรงเด็ก โดยเฉพาะในสมัยโบราณการแพทย์ยังไม่เจริญก้าวหน้า อย่างปัจจุบัน อัตราการตายของทารก แรกเกิดอยู่ในระดับสูง คนสมัยก่อนบางกลุ่มเชื่อว่าผีมาเอาตัวเด็กไป พ่อแม่จึงต้องทำบุญเด็กเป็นระยะๆ ตามวัย เช่น ทำขวัญโกนผมไฟ พิธีลงอุ้ม ตั้งชื่อ ทำขวัญเด็ก ปูเปลเด็ก โกนจุก (ถ้าไว้จุก)

3.2 ประเพณีการบวช

การบวชถือเป็นสิ่งที่ช่วยอบรมสั่งสอน ให้เป็นคนดี ตลอดจนเป็นการทดแทนคุณพ่อแม่ที่ให้นกำเนิด เพื่อให้พ่อแม่เป็นสุข และตัวผู้บวชเองจะได้มีโอกาสศึกษาธรรมวินัย สวดมนต์ ภาวนาทำใจให้สงบ เป็นต้น การบวชจึงมี 2 แบบ คือ บรรพชา (บวชเณร) เด็กชายที่จะบวชเป็นสามเณรได้ จะต้องมียุตั้งตั้งแต่ 7 ปีขึ้นไป สมัยก่อนการบวชเณรเป็นการฝากลูกให้พระดูแลอบรมสั่งสอน เพราะวัดเป็นเสมือนโรงเรียนหรือสถานที่สอนคนให้เป็นคนดี แต่สมัยนี้การบวชมักเป็นการบวชเพื่อแก้บน บวชหน้าศพ บวชเพื่อศึกษาธรรมวินัย การอุปสมบท (บวชพระ) ชายที่จะบวชได้ต้องมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ การอุปสมบทเป็นประเพณีที่มีความสำคัญมาก ทั้งนี้เพราะชายที่มีอายุครบ 20 ปี เป็นวัยที่เข้าเขตผู้ใหญ่ ซึ่งจะต้องมีความรับผิดชอบในชีวิตของตน ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีความรู้ และเข้าใจภาวะผันแปรต่างๆ ที่มีอยู่ในชีวิต พระพุทธศาสนาเป็นหลักแห่งความจริงในโลก เพราะสอนให้ มนุษย์รู้สาเหตุของความทุกข์และความสุข ช่วยให้มีมนุษย์มีสติสัมปชัญญะที่จะนำไปสู่ทางที่ดีที่ชอบ การอุปสมบทจึงมีความสำคัญโดยเฉพาะต่อผู้ที่จะเป็นหลักของครอบครัว แม้ว่าในปัจจุบันนี้สังคมเปลี่ยนแปลงไป วัดไม่ได้เป็นศูนย์กลางของการศึกษาดังแต่ก่อน เพราะมีสถาบันการศึกษาอย่างเป็นทางการ เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย แทนวัด วัดจึงกลายเป็นความสำคัญ ในแง่การถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นทางการ การบวชพระจึงลดน้อยลงโดยเฉพาะในตัวเมือง แต่ในชนบทยังคงยึดถือเป็นประเพณีอยู่ต่อไป

3.3 ประเพณีเกี่ยวกับศาสนา

ประเพณีทำบุญในวันสำคัญทางพุทธศาสนามีรากฐานมาจากความเชื่อในศาสนา ดังนั้นพุทธศาสนิกชนจึงได้มีการปฏิบัติตามวันสำคัญทางศาสนาดังนี้

วันพระ เป็นวันสำคัญของทางศาสนาวันหนึ่ง ซึ่งตรงกับวันที่ขึ้น 8 ค่ำ, 15 ค่ำ และวันแรม 8 ค่ำ, 15 ค่ำของทุกเดือน จะมีการทำบุญฟังเทศน์ที่วัดจะมี 4 วันใน 1 เดือน ตามวันขึ้น-แรมของทุกเดือนที่กล่าวแล้ว เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนได้ทำบุญกุศล ชำระ ร่างกาย จิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ อุทิศส่วนกุศลให้บรรพ

บุรุษ และเจ้ากรรมนายเวรของตน จิตใจ จะได้สดชื่น แจ่มใส ปราศจากความทุกข์ หรือให้ลดความทุกข์ กิเลส เศร้าหมองลง เพราะมีความเชื่อจากเรื่องของกฎแห่งกรรมนั่นเอง

วันมาฆบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาวันหนึ่งที่ พุทธศาสนิกชนพร้อมใจกันทำบุญเพื่อระลึกถึงสัมมาสัมพุทธเจ้า ในวันนี้เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรง แสดงโอวาทปาติโมกข์ นับว่าเป็นวันที่พระพุทธศาสนาได้วางรากฐานมั่นคง เรียกวันดังกล่าวว่า"จาตุรงค สันนิบาต"หรือเป็นวันที่พระพุทธเจ้าปลงสังขาร ซึ่งประกอบด้วย องค์ 4 คือ 1) พระภิกษุจำนวน 1,250 รูป มาประชุมกันเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เวฬุวัน กรุงราชคฤห์ โดยมีได้นัดหมายแต่อย่างใด 2) พระภิกษุเหล่านี้ล้วน เป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น 3) พระภิกษุเหล่านี้เป็นเอหิภิกขุอุปสัมปทา คือ พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ทั้งสิ้น 4) ในวันนั้น เป็นวันเพ็ญพระจันทร์เต็มดวง หรือเสวยมาฆฤกษ์ ในวันนี้พุทธศาสนิกชนจะทำบุญตักบาตร ไปวัด ฟังเทศน์ สวดมนต์ และเลี้ยงพระ กลางคืนมีการเวียนเทียน

วันวิสาขบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เป็นวันที่มีความสำคัญวันหนึ่งของพระพุทธเจ้า เพราะมีเหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า 3 ประการ คือ เป็นวันคล้ายวันประสูติ ตรัสรู้ และ ปรีณิพพาน ในวันนี้ชาวพุทธได้มีการทำบุญถวายอาหารรับศีล ฟังธรรม รักษาศีลอุโบสถ ตอนกลางคืนมีการ เวียนเทียน

วันอาสาฬหบูชา ตรงกับวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8 มีปรากฏการณ์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) เป็นวันที่พระพุทธศาสนาได้อุบัติขึ้นในโลก 2) เป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา "ธรรมจักร กับปวัณสูตร" แก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 3) เป็นวันแรกที่พระอริยสงฆ์สาวกองค์แรกบังเกิดขึ้นในโลก พระอัญญา โกลนทัณณะ ได้รับเอหิภิกขุอุปสัมปทา ในประเทศไทยเริ่มมีวันอาสาฬหบูชา ตั้งแต่ พ.ศ. 2501 โดยคณะสังฆ มนตรีได้กำหนดขึ้น สำหรับวันนี้เรียกอีกอย่างว่า "วันธรรมจักร" พุทธศาสนิกชน ได้มีการทำบุญตักบาตร รับศีล ฟังเทศน์ เวียนเทียน เช่นเดียวกับวันมาฆบูชา วิสาขบูชา

วันเข้าพรรษา ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ซึ่งพระสงฆ์จะต้อง อยู่ประจำ ณ วัดใดวัดหนึ่งระหว่างฤดู ฝน กำหนดตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 รวมเวลา 3 เดือนเต็ม ในระยะเข้าพรรษา พุทธศาสนิกชนที่มีคุณสมบัติครบถ้วน ตาม พุทธบัญญัติ นิยมบวชพระ ส่วนผู้ที่อายุยังไม่ครบบวชผู้ปกครองจะ นำไปฝากพระ โดยบวชเณรบ้าง เป็นลูกศิษย์วัดบ้าง พุทธศาสนิกชนอื่น ๆ นิยมตักบาตรหรือไปทำบุญที่วัด รับอุโบสถศีล ฟังธรรม ปัจจุบันนี้ยังเพิ่มกิจกรรมบางประการ เช่น จดตัมเหล่า หรือของเสพติดให้โทษ นับว่า เป็นประโยชน์แก่ตนเองและสังคมอย่างยิ่ง

วันออกพรรษา ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 หมายถึงการออกจากการอยู่ประจำในฤดูฝน หลังจากพระพุทธเจ้าอยู่จำพรรษาตลอดเวลา 3 เดือนแล้ว วันรุ่งขึ้นก็จะจาริกไปที่อื่นได้ สำหรับวันนี้พระสงฆ์ ต้องแรมคืนอยู่ในวัดที่จำพรรษาเพื่อให้ครบ 3 เดือนเต็ม และทำปวารณาเสียก่อน ฉะนั้นอาจเรียกวันออก พรรษาว่า "วันปวารณา" ก็ได้

ประเพณีทอดกฐิน เป็นประเพณีทำบุญอย่างหนึ่งของไทยที่ทำในระยะเวลาที่กำหนดให้ ในปีหนึ่ง ๆ ระหว่างวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 ประเพณีการทอดกฐินของไทยนั้น พบหลักฐานว่า มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและได้ถือประเพณีสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งเป็นทั้งกฐินที่พระมหากษัตริย์ทรง บำเพ็ญพระราชกุศล และกฐินของราษฎร

ประเพณีทอดผ้าป่า การทอดผ้าป่าเป็นประเพณีมีมา ตั้งแต่สมัยพุทธกาล และเป็นมรดกตกทอดมา จนถึงทุกวันนี้ ฤดูกาลของการทอดผ้าป่า ไม่ได้กำหนดระยะเวลาลงไป จะทอดในฤดูไหนเดือนไหนก็ได้ ส่วนใหญ่มักจะทำในระยะเวลาใกล้จะออกพรรษา

3.4 ประเพณีเกี่ยวกับสังคม

ประเพณีที่ประชาชนทั่วไปนิยมปฏิบัติร่วมกันมีดังนี้

1. ประเพณีสงกรานต์

วันสงกรานต์ คือวันขึ้นปีใหม่ตามทางสุริยคติ หมายความว่า นับตามทางพระอาทิตย์ กล่าวคือโลกที่เราอยู่หมุนไป 1 รอบดวงอาทิตย์ก็เป็น 1 ปี ซึ่งตรงกับวันที่ 12 เมษายน ตรงกับเวลาฤดูร้อนทางประเทศตะวันออก ไทยเราได้ประเพณีนี้มาจากมอญ วันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี จนถึง พ.ศ. 2483 ทางราชการจึงได้เปลี่ยนใหม่ โดยกำหนดเอาวันที่ 1 มกราคม เป็นวันขึ้นปีใหม่ เพื่อให้เข้ากับหลักสากลที่นานาประเทศนิยมปฏิบัติกัน อย่างไรก็ตามแม้จะมีการเปลี่ยนวันขึ้นปีใหม่ ประชาชนก็ยังยึดถือว่าวันสงกรานต์มีความสำคัญ การรดน้ำสาดน้ำในวันสงกรานต์นั้น เนื่องจากเป็นฤดูร้อน จึงให้พรกันด้วยน้ำเพื่อให้ร่มเย็นเป็นสุข ก่อนถึงวันสงกรานต์มักจะมีการเตรียมอาหารคาวหวานสำหรับทำบุญ อาหารที่เตรียมไว้ ได้แก่ อาหารคาว มักมีขนมจีนเป็นหลัก ส่วนอาหารหวาน มักมีกะละแมเป็นหลัก นอกจากนี้จะมีการทำความสะอาดพระพุทธรูป หิ้งบูชา ตลอดจนทำความสะอาดบ้านเรือนทั้งภายในบ้านและนอกรั้วบ้าน ในตอนเช้าของวันที่ 13 เมษายน จะมีการทำบุญตักบาตร ฟังเทศน์ และบังสกุลงกระดุกของบรรพบุรุษ เสร็จแล้วจึงกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว หรือผู้มีพระคุณ สรงน้ำพระ แห่พระ ชักพระ รดน้ำผู้ใหญ่ รับศีลรับพรจากท่าน ในเมืองบางแห่ง อาจจะมีมหรสพต่าง ๆ เพื่อความรื่นเริง หรือมีการปล่อยนก ปล่อยปลา เพื่อโปรดสัตว์ บางแห่งก็อาจจะมีการประกวดเทพีสงกรานต์ขึ้นด้วย เพื่อความสนุกสนาน

2. ประเพณีทำบุญวันสารท

คนไทยถือเอาวันขึ้นสิบห้าค่ำเดือนสิบ หรือวันสิ้นเดือนสิบ เป็นวัน ทำบุญกลางพรรษาและเรียกการทำบุญในวันนี้ว่า "ทำบุญวันสารท" "สารท" เป็นคำมาจากภาษาอินเดียที่หมายถึง ฤดูสารทหรือฤดูที่พืชพันธุ์ธัญชาติเริ่มสุก ชาวอินเดียถือว่าควรมีพิธีรื่นเริงยินดี และทำพิธีบูชาสังคีตดีสิทธิ์ของเขา เพื่อให้พืชพันธุ์ธัญญาหารเจริญงอกงามอุดมสมบูรณ์ต่อไป แต่ในเทศกาลวันสารทของไทย เป็นฤดูที่ข้าวเพิ่งแตกรวง ชาวบ้านจึงปลูกข้าวเหนียวไว้เพื่อให้ทันเก็บเกี่ยวแล้วนำข้าวเหนียวนั้นมาตำเป็น ข้าวเม่า นำมาทวนกับข้าวตอก ถั่ว งา มะพร้าว และน้ำตาล เรียกว่า "กระยาสารท" (ปัจจุบันการทวนกระยาสารทจะใช้น้ำอ้อยและนมสดผสมด้วย เพื่อให้เกิดความมันหอมหวานและอร่อยยิ่งขึ้น) เมื่อทวนกระยาสารทเสร็จก็จัดแบ่งเป็นส่วน ๆ แล้วเอาใบตองห่อ (ปัจจุบันไม่ใช่ใบตองแล้ว ใช้ถุงพลาสติกแทน) เพื่อนำไปตักบาตรถวายพระในวันสารท ทำบุญเสร็จแล้วกรวดน้ำ อุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ถือกันว่าถ้าไม่ได้ทำบุญตักบาตร "กระยาสารท" ฆิปปุยาตายายที่ตายไปจะได้รับความเดือดร้อน อด ๆ อยาก ๆ เท่ากับลูกหลานที่อยู่หลังขาดการกตัญญู ต่อบุพการี ส่วนพระสงฆ์รับบาตรกระยาสารทในวันนั้นแล้วเมื่อฉันเสร็จก็ฉันกระยาสารทเป็น ของ หวานในวันสารท ทางวัดจะจัดโต๊ะและตั้งบาตรวางเรียงเป็นแถวสำหรับให้ชาวบ้านที่มาทำบุญตักบาตรนำห่อกระยาสารทใส่ลงในบาตร ประเพณีตักบาตรอย่างนี้สมัยก่อนเรียกว่า "ตักบาตร ธารณะ"

3. ประเพณีลอยกระทง

ตรงกับวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 เชื่อกันว่า งานประเพณีลอยกระทง เภาเทียน เล่นไฟ ถือกำเนิดขึ้นเป็นครั้งแรกในสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี เมื่อประมาณ 700 ปีมาแล้ว โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ตามศิลาจารึกหลักที่ 1 ที่กล่าวว่า "เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง เทียนย่อมวนเสียดกัน เข้ามาดูท่าน เภาเทียน ท่านเล่นไฟ เมืองสุโขทัยนี้มีดังจักแจก" นอกจากนี้ยังปรากฏในหนังสือนางนพมาศหรือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ พระสนมเอกของสมเด็จพระร่วงเจ้าแห่งกรุงสุโขทัย ผู้คิดทำโคมลอยเป็นรูปดอกกุ่ม (ดอกบัว) ที่งามยิ่งกว่าโคมลอยของพระสมณก้านัลทั้งปวง ทำให้เป็นที่พอพระราชหฤทัยของสมเด็จพระร่วงเจ้า เป็นอย่างมากถึงกับทรงบัญญัติว่า พระราชพิธีจองเปรียงในวันเพ็ญเดือนสิบสอง (ลอยกระทงใน ปัจจุบัน) ในปีต่อ ๆ ไป ให้ทำโคม

ลอยเป็นรูปดอกบัวตามแบบอย่างของนางนพมาศ ซึ่งพิธีจองเปรียงนี้รวมไปถึงพิธีลอยกระทงและตามประเพณีด้วย

4. การตามประเพณี

เป็นการจุดเพื่อบูชาพระพุทธรูป พระเจดีย์ตาม พุทธศาสนาต่าง ๆ และเป็นการบูชาเทพเจ้าตาม เทวสถาน หรือสิ่งที่เคารพนับถือ ในพิธีกรรมสำคัญ หรือในวันนักขัตฤกษ์ต่าง ๆ ตามแบบอย่างของชาวชมพูทวีปที่ได้นำมาปรับปรุง ประยุกต์ให้เข้ากับพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน การจุดประทีป หรือการตามประทีป ในสมัยกรุงสุโขทัยจะจุดจากภาชนะที่เรียกว่า "ตะคัน" ซึ่งเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่มีรูปร่างคล้ายจานหรือถ้วยแต่เล็กกว่า ช่างในบรรจเชื้อเพลิงที่เป็น ขี้ผึ้งหรือไขสัตว์ต่าง ๆ และเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายในสมัยนั้น โดยเรียกการจุดประทีปนี้ว่า "การเผาเทียน" พุทธศาสนาได้เผยแพร่เข้ามาในสังคมไทย โดยผ่านทาง ประเทศ จีน พม่า และลังกา พุทธศาสนาได้เป็นศาสนาประจำชาติไทย ซึ่งก่อให้เกิดประเพณีมากมาย หรือ อาจกล่าวได้ว่าพุทธศาสนาผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่เกิดจนตาย ประเพณีที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การก่อพระเจดีย์ทราย การทอดกฐิน และการบวชนาค เป็นต้น

4. ประเพณีประเพณีของศาสนาพุทธที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศพระพุทธศาสนา คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาและนับถือมานานนับเป็นพันปี คนไทยสมัยโบราณหันหน้าเข้าวัดใกล้ชิดสนิทกับวัดมาก และวัดก็ทำหน้าที่ที่สำคัญเพื่อชาวบ้านไม่น้อย เช่น 1. เป็นสถานศึกษา ชาวบ้านส่งลูกหลานอยู่วัดเพื่อรับใช้พระและรับการอบรมศีลธรรม เล่าเรียนวิชาการต่างๆ จากพระสงฆ์ 2. เป็นสถานสงเคราะห์ บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยอยู่ในวัด อาศัยเล่าเรียนและดำรงชีพ แม้ผู้ใหญ่ที่ยากจนก็อาศัยวัดดำรงชีพ 3. เป็นสถานพยาบาล รักษาผู้เจ็บป่วยตามความรู้ความสามารถในสมัยนั้น 4. เป็นที่พักคนเดินทาง 5. เป็นสโมสร ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจหาความรู้ 6. เป็นสถานบันเทิง ที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ 7. เป็นที่ใกล้เกลี่ยข้อพิพาท (ชาวบ้านไปหาความยุติธรรมที่วัด) 8. เป็นที่ปรึกษาการครองตน การครองชีพ แก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่างๆ 9. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่างๆ ของชาติ 10. เป็นคลังพัสดุ เก็บของใช้ต่างๆ ที่ชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานที่วัดหรือเอาไปใช้เมื่อตนมีงาน 11. เป็นศูนย์กลางการปกครองท้องถิ่นที่กำนันผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมลูกบ้านชี้แจงข้อราชการต่าง ๆ 12. เป็นที่บำเพ็ญกุศลกิจ หรือประกอบพิธีกรรมตามประเพณีเพราะคนไทยใกล้ชิดวัด มีชีวิตแนบแน่นกับพระพุทธศาสนามากเช่นนี้

พระพุทธศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยมากมาย เช่น 1. อิทธิพลต่อลักษณะนิสัยจิตใจ คนไทยมีนิสัยเยือกเย็น โอบอ้อมอารี เมตตากรุณา เคารพ อ่อนน้อม ถ่อมตน กตัญญูกตเวที ขยัน อดทน สุภาพและไม่เห็นแก่ตัว เป็นต้น เพราะหลักธรรมทางพุทธศาสนา 2. อิทธิพลต่อศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของไทยเจริญก้าวหน้า เพราะพระพุทธศาสนา เช่น ภาพเขียนฝาผนังโบสถ์ แบบก่อสร้างโบสถ์วิหาร การหล่อพระพุทธรูป เจดีย์ รูปทรงต่าง ๆ ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมของไทยวิจิตรงดงาม เพราะพระพุทธศาสนาเป็นแรงบันดาลใจ 3. อิทธิพลต่อภาษา คนไทยรับพระพุทธศาสนาทั้งเถรวาทและมหายานจากอินเดีย เราจึงรับเอาภาษาบาลีหรือมคธและภาษาสันสกฤตมาใช้ในภาษาไทยมากมาย เช่น บุปผา-บุษบา, ปัญญา-ปรัชญา, บุญ-บุญญ์, กิตติ-เกียรติ, วิเชียร-เพชร, วิชา-วิทยา, รุกขชาติ-พฤกษชาติ, มนุษย์-บุคคล มณฑป บันชิต รอยนตร์ สุข ผาสุก เกษตรศาสตร์ ธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์ เป็นต้น 4. อิทธิพลต่อวรรณกรรม วรรณกรรมต่าง ๆ ของไทยที่สำคัญและดีเด่นเข้าขั้นวรรณคดี ส่วนมากมาจากเรื่องทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรภูมิพระร่วง มหาชาติคำหลวง สมุทรโฆษคำฉันท์ ปุณณิเวทคำฉันท์ พระมัลลคำหลวง ปฐมสมโพธิกถา สามัคคีเภทคำฉันท์ และกาพย์เห่เรือ พระกลืนหลวง เป็นต้น แม้เรื่องของไทยแท้ ๆ เช่น ลิลิตพระลอ ก็ยังมีหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแทรกอยู่ 5. อิทธิพลต่อจารีตประเพณี ประเพณีที่สำคัญ ๆ

ของไทย ส่วนมาสืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา เช่น มาฆบูชา วิสาขบูชา อาสาฬหบูชา เข้าพรรษา แห่เทียนพรรษา ตักบาตรเทโว ทำขวัญนาค ลอยกระทง และพิธีแห่ต่าง ๆ ของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 6. อิทธิพลต่อขนบธรรมเนียม ขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ของไทยสืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา ได้อาศัยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแนวปฏิบัติ เช่น การต้อนรับแขก การเข้าพบผู้ควรเคารพ การให้เกียรติแก่ผู้อื่น มารยาทสุภาพ อ่อนโยน ไม่ลุอำนาจฝ่ายต่ำ เช่น โลก โกรธ หลง 7. อิทธิพลต่อการศึกษาเล่าเรียนสมัยโบราณวัดเป็นศูนย์กลางการศึกษา พระเป็นครูสอนศีลธรรมและอบรมจรรยาบรรณแล้วยังสอนวิชาการต่าง ๆ เช่น คณิตศาสตร์ แพทย์ศาสตร์ ดาราศาสตร์ โหราศาสตร์ แม้กระทั่งวิชากระบี่กระบอง ฟันดาบมวย พระก็เป็นครูสอน ปัจจุบันวัดยังเป็นสถานศึกษาและอบรมจิตใจ 8. อิทธิพลต่อดุริยางคศิลป์ ในพิธีทางพระพุทธศาสนา เช่น ทำบุญเลี้ยงพระในโอกาสต่างๆ บวชนาค เทศน์ ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า มักจะมีการบรรเลงเพลงเสมอ เช่น เพลงสาธุการ เพลงเห่เรือพระกฐิน เพลงพญาโศก เป็นต้น

บรรณานุกรม

- บันเทิง พาพิจิตร. (2549). **ประเพณี วัฒนธรรมและคติความเชื่อ**. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินต์ติ้ง เฮาส์.
- พูนพิสมัย ดิศกุล (หม่อมเจ้าหญิง). (2545). **ประเพณีพิธีไทย**. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.
- ภาษิต สุวรรณดี. (2556). **วิถีไทยในพุทธปรัชญา**. กรุงเทพฯ: หจก.ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์.
- วสิน อินทสระ. (2535). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในประเทศอินเดียและประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญกิจ.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2540). **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ฉบับมุขปาฐะ ภาค 2**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สมชัย ใจดี ยรรยง ศรีวิริยาภรณ์. (2545). **ประเพณีและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- <https://sites.google.com/site/thophanjuly/prapheni/prapheni-keiyw-kab-sasna>. (เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 15 เดือน มกราคม 2561).
- <http://www.mcu.ac.th/site/bud09.php>. (เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 15 เดือน มกราคม 2561).
- https://www.baanjommyut.com/library_2/extension-1/buddhism_culture/02.html. (เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 15 เดือน มกราคม 2561).
- https://www.baanjommyut.com/library_2/extension3/history_of_buddhism/02.html. (เข้าถึงข้อมูลเมื่อวันที่ 20 เดือน กุมภาพันธ์ 2561).